

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

УДК 347.7

DOI <https://doi.org/10.32782/39221431>

Поляков Р. Б.,
PhD in law, докторант
Запорізького національного університету

ІСТОРІЯ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПОПЕРЕДНЬОГО ЗАСІДАННЯ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО (НЕПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ)

THE HISTORY OF REGULATION OF THE PRELIMINARY HEARINGS IN THE BANKRUPTCY (INSOLVENCY) PROCEEDINGS

Від результатів попереднього засідання багато в чому залежить подальший рух справи про банкрутство. Тут відбувається перевірка вимог кредиторів, що заявили у справу, а також відповідність їх вимог даним бухгалтерського обліку та балансу боржника. За обсягом роботи, яку належить виконати суду, ця частина етапу процедури банкрутства є найбільш трудомісткою.

Стаття присвячена дослідженню історії становлення та розвитку регламентації інституту попереднього засідання у справі про банкрутство (неплатоспроможність). Метою статті є розкриття історії регламентації попереднього засідання у справі про банкрутство (неплатоспроможність) та виявлення тенденцій розвитку даного інституту.

Історія попереднього засідання у незалежній Україні бере свій початок із Закону України «Про банкрутство» від 14 травня 1992 року. Протягом свого історичного розвитку в незалежній Україні завдання попереднього засідання у процедурі банкрутства дещо змінювалось. Спочатку у ньому вирішувалася питання щодо обґрунтованості вимог ініціюючого кредитора та подальшого руху справи (Закон про банкрутство у редакції 1992 року), а потім у ньому став формуватися пасив боржника (Закон про банкрутство у редакції 1999 року). Наступні зміни у законодавстві про банкрутство стосувалися правового статусу кредиторів та порядку заявлення та розгляду їх грошових вимог у попередньому засіданні. Норми, які регулюють діючий на сьогоднішній день порядок проведення попереднього судового засідання, зосереджені у Кодексі України з процедур банкрутства. Вони застосовуються з урахуванням особливостей, закріплених у загальних нормах Господарського процесуального кодексу України. Це стосується питань: відводу судді, процесуальних прав сторін, складу учасників, процесу, процедури розгляду вимог, змісту підсумкового судового рішення тощо. Така процедура все ще несе на собі відбиток колишнього порядку розгляду вимог кредиторів, який використовувався у своєму історичному розвитку конкурсним процесом.

Ключові слова: банкрутство, неплатоспроможність, попереднє засідання, господарський суд, розпорядник майна, арбітражний керуючий, вимоги кредиторів.

The further progress of the bankruptcy case largely depends on the results of the preliminary hearings. Here, the claims of the creditors that have been entered the case are verified, as well as the compliance of their claims with the data of the debtor's accounting and balance sheet. In terms of the amount of work to be performed by the court, this part of the stage of the bankruptcy procedure is the most time-consuming.

The article is devoted to the study of the history of the formation and development of the regulation of the institute of the preliminary hearings in the case of bankruptcy (insolvency). The purpose of the article is to reveal the history of the regulation of the preliminary hearings in the bankruptcy (insolvency) proceedings and to identify trends in the development of this institute.

The history of the preliminary hearings in independent Ukraine begins with the Law of Ukraine “On Bankruptcy” of May 14, 1992. During its historical development in independent Ukraine, the task of the preliminary meeting in the bankruptcy procedure has changed somewhat. At first, it resolved the issue of the validity of the initiating creditor's claims and the further development of the case (Bankruptcy Law as amended in 1992), and then the liability of the debtor began to be formed in it (Bankruptcy Law as amended in 1999). The following changes in bankruptcy legislation related to the legal status of creditors and the procedure for filing and considering their monetary claims in a preliminary hearings. The norms that regulate the current procedure for holding a preliminary hearings are enshrined in the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures. They are applied in due regard to the specifics laid down in the general norms of

the Commercial Procedural Code of Ukraine. This concerns issues such as: recusal of the judge, procedural rights of the parties, composition of the participants, the process, the procedure for consideration of claims, the content of the final court decision, etc. Such a procedure still bears the imprint of the former procedure for consideration of creditors' claims, which was used in its historical development by the competitive process.

Key words: *bankruptcy, insolvency, preliminary hearings, commercial court, manager of the property, insolvency practitioner, creditors' claims.*

Постановка проблеми. Для об'єктивного формування пасиву у справі про банкрутство необхідно розуміти реальну кількість кредиторів боржника. Для зручності розшуку кредиторів (а їх може бути чимало) законодавець застосовує інститут, який зародився ще за часів Стародавнього Риму та еволюціонував у середньовічній Італії. Мова йде про виклик кредиторів та строк для висунення кредиторами власних вимог [1, с. 16]. За часи незалежної України інститут попереднього засідання у справі про банкрутство пройшов досить цікавий шлях становлення, дослідження якого може бути корисним для виявлення тенденцій розвитку даного інституту та перспектив його удосконалення у майбутньому.

Аналіз останніх публікацій свідчить, що проблематика неплатоспроможності та банкрутства загалом досить популярна серед науковців. Окремі аспекти теорії та практики права неспроможності (банкрутства), у тому числі і питання історії розвитку застосування процедур банкрутства до неплатоспроможних боржників знайшли своє відображення у працях таких вчених, як О. Беяневич, О. Бірюкова, А. Бутирського, І. Бутирської, І. Вечірка, Ю. Кабенюк, С. Мінковського, Б. Полякова, П. Пригузи, В. Радзивілюк, та інших. Поряд із цим питання історії попереднього засідання у справі про банкрутство (неплатоспроможність) залишається практично недослідженим у науковій літературі, що зумовлює необхідність здійснення його аналізу.

Метою статті є розкриття історії регламентації попереднього засідання у справі про банкрутство (неплатоспроможність) та виявлення тенденцій розвитку даного інституту.

Виклад основного матеріалу. Історія попереднього засідання у незалежній Україні бере свій початок із Закону України «Про банкрутство» від 14 травня 1992 року (далі – Закон про банкрутство 1992 року). Тоді у такому засіданні вирішувалися питання публікації оголошення про порушення справи про бан-

крутство та призначення розпорядника майна боржника (ст. 8 Закону про банкрутство 1992 року). Питання розгляду вимог кредиторів, що заявили до суду, вирішувалися судом в окремих засіданнях по кожній конкретній заяві. За результатами розгляду заяв суд виносив не рішення, а ухвалу, в якій суд визнавав або відхиляв вимоги кредиторів (стаття 10 Закону про банкрутство 1992 року). Таким чином, законодавець здійснив диференціацію між підсумками розгляду заяв кредиторів у процедурі банкрутства та відповідно позовів у позовному провадженні. Водночас процедура розгляду таких заяв законом не регламентувалася та вироблялася практикою.

При цьому тоді арбітражний суд розглядав у межах справи про банкрутство всі майнові вимоги кредиторів (пункт 22 Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 18 листопада 1997 року № 02-5/444 «Про деякі питання практики застосування Закону України «Про банкрутство»») [2].

Оскільки строк звернення кредиторів до суду міг поновлюватися, то формування пасиву відповідно не припинялося ледь не до затвердження судом звіту ліквідатора та припинення провадження у справі.

Як вказує І. Вечірко, процесуальні норми вказаного закону не забезпечували нормативну основу для належного розгляду справ про банкрутство [3]. В. Радзивілюк з приводу даного закону наголошує, що з набранням Законом України «Про банкрутство» чинності та його застосуванням на практиці стали очевидними недостатність та недосконалість його приписів. Таке становище можна було пояснити тим, що Закон України «Про банкрутство» створювався за відсутності реальної практики, у ньому не знайшли відображення усталені правові традиції, притаманні правовому регулюванню даного виду відносин. Законодавець, продовжує вчена, не лише не врахував зарубіжний досвід, але і залишив поза межами своєї уваги найбагатший історичний досвід правового

регулювання відносин банкрутства, неспроможності [4, с. 167–168]. Все це обумовило необхідність реформування законодавства про банкрутство.

Закон про банкрутство 1999 року змінив сутність попереднього засідання, поклавши вже на нього функції з перевірки вимог кредиторів.

У законі мала місце невелика регламентація процесу попереднього засідання. Також Законом про банкрутство в редакції 1999 року було введено інститут арбітражного керуючого, який може виступати у справі в якості розпорядника майна, керуючого санацією або ліквідатора [5, с. 132–133]. З часом правовий статус арбітражного керуючого зазнавав удосконалення шляхом доповнення його повноважень у судових процедурах та обов'язковою наявністю статусу суб'єкта підприємницької діяльності (редакція Закону від 2002 року) [6, с. 43].

Саме на розпорядника майна та відповідно на боржника було покладено попередню перевірку заявлених вимог кредиторів. Якщо грошові вимоги кредиторів визнавалися зазначеними суб'єктами, тоді такі борги включалися розпорядником майна до реєстру вимог кредиторів. Якщо ж за вимогами були заперечення боржника, то за ними проходила перевірка судом якраз у попередньому засіданні. Підсумком такого засідання було або визнання та включення спірних вимог до реєстру, або їх відхилення. Ну а сам реєстр вимог кредиторів підлягав затвердженню у тому ж засіданні (статті 14, 15 Закону про банкрутство в редакції від 30 червня 1999 року).

Остаточно правовий статус попереднього засідання, де формується пасив боржника у процедурі розпорядження майном, закріпився у Законі про банкрутство в редакції від 07 березня 2002 року. Так, розпорядник майна включав до складу реєстру вимоги привілейованих кредиторів незалежно від подання ними заяв до суду. Це правило стосувалося також заставних кредиторів.

Введення граничного терміну для подання заяв кредиторами у справу про банкрутство мало тоді революційне значення і значно підвищувало статус попереднього засідання. Завдяки чому у процедурі розпорядження майном

чітко формувався пасив боржника, що було дуже зручно для інвесторів. І тому в цей період у справах про банкрутство суттєво зросла кількість процедур санацій та мирових угод. Що ж до долі кредиторів, які не подали у встановлений строк своїх заяв, то їх вимоги вважалися погашеними, про що вказувалося в судовому рішенні, прийнятому за результатами попереднього засідання (частина 2 статті 14 Закону про банкрутство від 07 березня 2002 року).

В той час Б. Поляков, даючи оцінку зазначеному граничному строку, слушно писав, що якби законодавець залишився на позиції процесуального характеру вказаного строку, то це також не розв'язувало би проблеми. На практиці зустрічалися випадки відновлення строку кредиторам, що спізнились, «у розрізі декількох років». Обраний законодавцем засіб «відсіву» кредиторів – це революційний захід на розвиток відносин неспроможності і він сприяє реальному відновленню платоспроможності господарюючих суб'єктів [7, с. 106].

Слід зазначити, що незважаючи на численну критику вчених, такий порядок формування пасиву в попередньому засіданні проіснував майже 10 років, що є свого роду великим терміном для такого динамічного законодавства, як банкрутство.

У цей період вийшли Рекомендації Президії Вищого господарського суду України від 04 червня 2004 року № 04-5/1193 «Про деякі питання практики застосування Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». У них уже більш детально було регламентовано процедуру попереднього засідання. Так, кредитори, що подавали до господарського суду заяви з вимогами до боржника, набували процесуальних прав учасників провадження у справі про банкрутство. Вони могли знайомитися з матеріалами справи та заявляти свої заперечення проти визнання вимог інших кредиторів (п. 8.8. Рекомендацій) [8].

Це право у Рекомендаціях пояснювалося співвідношенням вимог кредиторів з майновою масою боржника, яка впливає на обсяг задоволення цих вимог. При цьому розгляду у суді підлягали виключно вимоги тих кредиторів, щодо яких мали заперечення розпорядник майна та інші кредитори.

У попередньому засіданні суд визнавав лише ті спірні вимоги кредитора, які були обґрунтовані та підтвержені відповідними документами (п. 8.10 Рекомендацій).

Таким чином, ми бачимо, що суд у попередньому засіданні не вирішував спір по суті за спірними вимогами кредиторів, а перевіряв їх обґрунтованість та підтверженість письмовими доказами.

З приводу спору про право у справі про банкрутство А. Бутирський за часів дії Закону про банкрутство вказував, що хоча така справа і порушується за безспірними вимогами кредитора (за наявності рішення суду), але це є лише необхідна процесуальна умова порушення провадження у справі. Насправді між сторонами існує спір, і цей спір є господарським (наприклад, невиконання боржником зобов'язання щодо оплати отриманого товару) [9, с. 25].

Закон про банкрутство у редакції від 22 грудня 2011 року, який набув чинності 18 січня 2013 року, підтримав зазначені положення Рекомендацій та наділив кредиторів, вимоги яких були визнані боржником або судом, правом оскаржувати визнані боржником та розпорядником майна вимоги інших кредиторів (частина 6 статті 2 Закону про банкрутство у редакції станом на 18 січня 2013 року).

Водночас у попередньому засіданні суд став розглядати всі вимоги кредиторів незалежно від їхнього визнання чи оскарження боржником, розпорядником майна чи кредитором.

Слід зазначити, що Закон знову став передбачати триваючий або перманентний характер формування пасиву. Внаслідок чого у попередньому засіданні став формувався лише пасив, на підставі якого лише обчислюються голоси кредиторів у їх представницьких органах. Запізнілі кредитори, на відміну від своїх голосів у зазначених органах, не втрачали права своїх вимог і могли їх заявляти протягом всієї процедури банкрутства.

Такий порядок в принципі зберігся у Кодексі України з процедур банкрутства (далі – КзПБ), який 21 жовтня 2019 року прийшов на зміну Закону про банкрутство.

Відмінності полягають у тому, що тепер будь-який кредитор, незалежно від визнання його вимог, може отримувати інформацію від розпорядника майна щодо інших кредиторів

і навіть висувати за їхніми вимогами свої заперечення (частина 6 статті 45 КзПБ).

Та й вимоги кредиторів, що спізнилися, підлягають розгляду в порядку черговості, але вже після попереднього засідання, що природно не сприяє оперативному руху справи про банкрутство.

Слід погодитись з Л. Грабован, що, «за загальними положеннями, недотримання правила, визначеного процесуальними нормами, має наслідки у вигляді обмежень для особи, яка пропустила відповідний строк. У цьому випадку такі наслідки фактично відсутні, що нівелює мету встановлення строку. Крім того, з практичного погляду необхідність внесення змін до реєстру вимог кредиторів на підставі цих заяв може викликати нестабільність такого реєстру та неможливість проведення судових процедур у визначені строки» [10, с. 37].

Норми, які регулюють діючий на сьогоднішній день порядок проведення попереднього судового засідання, зосереджені у статтях 45, 47 КзПБ. Вони встановлюють особливості розгляду судом вимог кредиторів, яку слід враховувати під час використання загальних норм Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України). Це стосується питань: відводу судді, процесуальних прав сторін, складу учасників процесу, процедури розгляду вимог, змісту підсумкового судового рішення тощо.

Така процедура все ще несе на собі відбиток колишнього порядку розгляду вимог кредиторів, який використовувався у своєму історичному розвитку конкурсним процесом, який дістався нам у спадок, зокрема від колишньої Російської Імперії.

Це стосується Статуту про торговельну неспроможність 1832 року, який, до речі, був розроблений українцями – одеськими юристами на основі практичної діяльності Одеського комерційного суду. Тоді кредитори самі розглядали вимоги кредиторів. Їх завдання полягало у перевірці відповідності вимог кредиторів фактичному стану справ у боржника, а при торговельній неспроможності – даним його бухгалтерських книг та балансу.

Якщо вимоги кредитора, засновані, скажімо на векселі чи договорі, підтверджувалися книгами бухгалтерського обліку боржника, всі

вони визнавалися конкурсним управлінням. В іншому випадку вимоги кредитора підлягали детальному судовому розгляду. Ну а якщо за вимогами минув термін давності, то вони визнавалися нікчемними. Будь-якими підробленими борговими документами займався вже не комерційний, а кримінальний суд [11, с. 49–50].

Висновки. Таким чином, за результатами проведеного дослідження бачимо, що протягом свого історичного розвитку в незалежній Україні завдання попереднього засідання

у процедурі банкрутства дещо змінювалось. Спочатку у ньому вирішувалося питання щодо обґрунтованості вимог ініціюючого кредитора та подальшого руху справи (Закон про банкрутство у редакції 1992 року), а потім у ньому став формуватися пасив боржника (Закон про банкрутство у редакції 1999 року). Наступні зміни у законодавстві про банкрутство стосувалися правового статусу кредиторів та порядку заявлення і розгляду їх грошових вимог у попередньому засіданні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Поляков Р. Формування активу та пасиву юридичної особи боржника у процедурі банкрутства (неспроможності) за законодавством України і Німеччини. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2022. Том 33 (72). № 3. С. 14–22.
2. Про деякі питання практики застосування Закону України «Про банкрутство» : Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 18 листопада 1997 року № 02-5/444. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_444800-97#Text (дата звернення: 12.02.2023).
3. Вечірко І.О. Правове регулювання процесуальних відносин у справах про банкрутство в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». К., 2011. 20 с.
4. Радзивиллок В. Генезис национального законодательства Украины о банкротстве и проблемы, с ним связанные. *Legea si viata*. 2013. № 12/2. С. 167–170.
5. Бутирська І. А. Історія становлення регламентації правового становища учасників справи про банкрутство. *Держава і право : Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. Випуск 65. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. С. 127–133.
6. Кабенюк Ю. В. Правове регулювання арбітражного управління в процедурі банкрутства в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Київ, 2018. 242 с.
7. Поляков Б. М. Законодавство України про банкрутство : теорія та практика його застосування. К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2005. 240 с.
8. Про деякі питання практики застосування Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» : Рекомендації Президії Вищого господарського суду України від 04 червня 2004 року № 04-5/1193. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1193600-04#Text> (дата звернення: 12.02.2023).
9. Бутирський А. А. Значення інституту банкрутства для економічних відносин в Україні. *Матеріали круглого столу «Перші наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова» (8 лютого 2019 р., м. Київ)*. 2019. С. 23–27.
10. Грабован Л. Правовий статус кредиторів у Кодексі України з процедур банкрутства. *Застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства. Збірка наукових статей / За загальною редакцією д.ю.н., судді Верховного Суду С. В. Жукова*. К. : Алерта, 2019. С. 34–45.
11. Поляков Р. Б. Інститут банкрутства (неспроможності) в Україні та Німеччині: порівняльно-правове дослідження : монографія. Київ: Право України, 2023. 472 с.